

CONNECTING WITH THE DIMENSION OF VALUES EDUCATION IN THE CONTEXT OF TURKISH FOLK MUSIC, SOCIO-CULTURAL, ECONOMIC AND ECONOMIC USAGE AS A RELIGIOUS INSTRUMENT

Doğukan DURSUN*¹
Betül KARAGÖZ DURSUN**

* Öğr. Gör. Dr., İnönü Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Türk Halk Müziği Bölümü

** Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Öğretmenliği Programı

Abstract

In this study; In the context of Turkish Folk Music, the use of baglama as a socio-cultural, economic and religious instrument is mentioned with the dimension of values education. On the basis of values education, folk music, the formation of Turkish Folk Music, the most important instrument of Turkish Folk Music and at the same time, the type of baglama, one of the most important values of Turkish Folk culture, and the changes it has undergone in the process that has survived until today, are mentioned. The information about the dimensions, technical structure and usage areas of the baglama, which has undergone structural changes in the past, and its importance as a socio-cultural, economic and religious value have been examined in depth. The baglama instrument on the basis of Turkish Folk Music; its use as a socio-cultural, economic and religious value, its differences and changes over time, its types, formation, its place and importance in Turkish culture are mentioned. In addition, the importance of baglama as a carrier of vocal culture in our regions and its contribution to the tradition of minstrelsy at this point are mentioned. The minstrels translated the feelings of the people with their words and effectively expressed their feelings and thoughts that the people could not express, with their instruments. In this sense, it has been concluded how important the baglama is and that it is adopted. In addition, by referring to the economic dimension of the baglama, information about the usage areas of electronic baglama, which has taken its final shape with today's technological developments, is given. In this study, the types of the baglama instrument have been classified, presented and interpreted from the beginning to the present. As a result of the research, it was concluded that the baglama instrument has an important place in Turkish culture, it is the most important instrument in the performance of Turkish Folk Music, it is an important instrument in terms of values education in the transfer of cultural values, and it is not only a cultural element, but also a sacred value used in religious ceremonies. results have been achieved.

Key Words: Turkish Folk Music, Baglama, Culture, Values Education.

TÜRK HALK MÜZİĞİ BAĞLAMINDA DEĞERLER EĞİTİMİ BOYUTUYLA BAĞLAMININ SOSYO-KÜLTÜREL, EKONOMİK VE DİNSEL BİR ÇALGI OLARAK KULLANIMI

Özet

Bu çalışmada; Türk Halk Müziği bağlamında değerler eğitimi boyutuyla bağlamanın sosyo-kültürel, ekonomik ve dinsel bir çalgı olarak kullanımından bahsedilmiştir. Değerler eğitimi temelinde Halk müziği, Türk Halk Müziğinin oluşumu, Türk Halk Müziğinin en önemli çalgısı ve aynı zamanda Türk Halk kültürünün en önemli değerlerinden biri olan bağlamanın türü ve günümüze kadar ulaşan süreçte adıyla birlikte uğradığı değişimlerden bahsedilmiştir. Geçen zamanda yapısal olarak değişime uğrayan bağlamanın, günümüzde kullanılan boyutları, teknik yapısı ve kullanım alanlarıyla ilgili bilgiler ile sosyo-kültürel, ekonomik ve dini bir değer olarak önemi derinlemesine irdelenmiştir. Türk Halk Müziği temelinde bağlama çalgısının; sosyo-kültürel, ekonomik ve dinsel bir değer olarak kullanımına, zaman içindeki farklılıklarına ve değişimlerine, türlerine, oluşumuna, Türk kültüründeki yerine ve önemine değinilmiştir. Ayrıca bağlamanın yörelerimizdeki sesli kültür taşıyıcısı olarak öneminden ve bu noktada Âşıklık geleneğine olan katkısından bahsedilmiştir. Âşıklar, söyledikleri sözlerle halkın duygularına tercüman olmuş ve halkın ifade edemediği duygu ve düşüncelerini sazlarıyla etkili bir şekilde dile getirmişlerdir. Bu anlamda bağlamanın ne kadar önemli bir değer olduğu ve benimsendiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bağlamanın ekonomik boyutuna değinilerek, günümüzdeki teknolojik gelişmelerle birlikte son şeklini alan elektronik bağlamanın kullanım alanları hakkında

¹ Sorumlu Yazar E-mail: dogukan.dursun@inonu.edu.tr / Doi: 10.22252/ijca.1135825

bilgi verilmiştir. Bu çalışmada, başlangıcından günümüze bağlama çalgısının türleri sınıflandırılarak sunulmuş ve yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda, bağlama çalgısının Türk kültüründe önemli bir yere sahip olduğu, Türk Halk Müziği icrasındaki en önemli saz olduğu, kültürel değerlerin aktarımında değerler eğitimi açısından da önemli bir çalgı olduğu ve sadece kültürel bir öge olmayıp, dini törenlerde de kullanılan, kutsallığı olan bir değer olarak yer aldığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Halk Müziği, Bağlama, Kültür, Değerler Eğitimi.

GİRİŞ

Türk Halk Müziği

Halk müziği; toplumun içinde bulunduğu durumları ve yaşantılarını estetik yaratıcılığıyla yansıtan, halkın genel duygularını, düşüncelerini ortaya koyan halkın benimseyerek dinlediği ve dillendirdiği bir müzik türüdür.

Toplumların yaşam koşullarının yansımaları olarak ortaya çıkan Halk müzikleri, bu yansımaların duygusal, sanatsal ve estetik anlatımlarını içeren kültür ürünleridir (İnanıcı, 2017:1) Aynı zamanda kültürel miras olma özelliğine sahiptir ve bununla birlikte toplumsal belleğin korunmasına da katkıda bulunur (Uluman ve İnanıcı, 2020: 459).

Say'a göre (2002: 23), "Halk müziği halkların kendine özgü niteliklerinden kaynaklanan geleneksel müzik türüdür. Müziğin üç türünden biridir; ötekiler, klasik müzik ve popüler müziktir. Bütün ülkelerde çoğunlukla kırsal kökenli olan halk müziği, ait olduğu toplumun yaşantısını ve beğeni biçimini dile getirir. Bu nedenle "geleneksel müzik" kavramı "halk müziği" ile özdeşleşmiştir. Halk müzikleri, kuşaktan kuşağa ve kulaktan kulağa iletilerek günümüze ulaşmıştır. Uluslararası Halk Müziği Konseyi'nin (IFMC) tanımı da bu doğrultudadır. "Halk müziği notalarla değil, insandan insana aktararak yaşatılmıştır. Çoğunlukla "sözlü müzik" kapsamında olan halk müziğinin özellikleri şu şekilde belirtilmiştir:

- 1) Süreklilik (yüzyıllar boyu yaşaması).
- 2)Değişim (kuşaktan kuşağa aktarılması nedeniyle sözlerin ve melodilerin değişime uğraması).
- 3) Gelenekselleşme (halk tarafından kabul görerek benimsenmesi, yerleşmesi)

Genellikle bestecisi bilinmeyen Halk şarkıları, kırsal kesimin yaratıcılığını temsil eder. Kırsal yaşamdan ve doğa tasvirlerinden örnekler sergiler. İşlenen en temel konularından biri "aşk" tır. Zorlu hayat şartlarından şikâyet edilmezken haksızlıklara karşı başkaldırı vardır. Anonim karakteriyle halk müziği, bireyleri değil, toplulukları temsil eder. Bölgesel ya da yöresel dil, tavır özelliklerini kullanırken yöre insanının orijinal üslubunu dile getirir. Sanatsal bir kaygı taşımadığı için yapmacık ifadeler bulunmaz. Genellikle Anadolu'daki âşık oyanlar tarafından icra edilir. Bu Halk Ozanları, ellerinde sazlarıyla diyar diyar dolaşarak halkın sorunlarını, özlemlerini yansıtan aydınlatıcı, önder kişilikler olarak tarihe geçmişlerdir. Bu anlamda ilk ünlü halk şairi, M.Ö.8'inci yüzyılda yaşamış olan görme özürlü lir çalgıcısı ve destancı Homeros olarak bilinmektedir (Say, 2002:24)

Türk Halk Müziği ise, Anadolu'da halkımızın yüzyıllar boyunca kültürümüzü yansıtarak oluşturduğu geleneksel müzik türüdür. Türk halkının duygu ve düşüncelerini, yaşam biçimlerini içtenlikle ve açık bir şekilde ifade eder. Türk Halk Müziği deyince akla ilk gelen türkülerdir. Kaynakları, âşık ve türkü yakıcıları olan türkülerin üreticileri çoğunlukla bilinmemektedir. Türk Halk Müziğinde, önceki kuşaklardan gelen kültürel mirasla birlikte, tarihin akışı içerisinde değişen toplumsal ve kültürel birikimlerle harmanlanan zenginlikler halk müziğinin temelini oluşturmuştur.

Türk Halk Müziği, Türk halkının yaşantısında etkili olan olayları, duygu ve düşüncelerini, kendi sanat anlayışı çerçevesinde müzik yolu ile ifade eder. Başka bir ifadeyle, Türk ulusunun, tarihinin, hayatındaki sosyal olayların, kültür ve sanat varlığının tümünden duygularına akseden algıların aynasıdır. Halk müziği, insan ve vatan sevgisinin, kahramanlığın derin duygularla ifade edildiği en değerli folklor unsurudur. Kısacası, halkın kendini, müzik ve dans ile anlatabildiği kişilerin değil, halkın tümünü kapsayan, duygu ve düşüncelerin sade ve içten bir dille anlatıldığı, anonim olan kültür ve sanat ürünleridir (Ataman, 2009: 59). Yücel (2011) ise Türk Halk Müziğini; dünyada çok geniş alanlara yayılan ve çok sayıda halkla iletişime girerek tesirlerde bulunan büyük bir halk sanatı olarak tanımlamıştır.

Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yaşayan Türk Halkının müziğine yansıttığı yaşam şartları, yaşadıkları bölgenin iklim koşulları ve o bölgeye ait şiveleri ile birlikte yöre insanının duygu ve düşüncelerini yansıtan konular, Türk Halk Müziği adına farklılık ve zenginlikleri ortaya çıkarmaktadır. Ortaya çıkan bu kültürel zenginliklerin ürünü olan türküler, kültürel değerlerimizin önemli bir parçası olarak karşımıza çıkarken, türkülerin taşıyıcısı olan ozanların-âşıkların katkısı da büyük önem arz etmektedir. Türküleri diyardan diyara taşıyan, gittiği yerde dile getiren ve gezdiği yerlerde öğrendiklerini, gördüklerini ayna gibi halka yansıtan âşıklarımız Türk Halk Müziği geleneği içerisindeki en önemli yapı taşlarından biridir denilebilir.

Geçmişe bakıldığında bir yörede çalınan ve söylenen türkünün başka bir yöreye taşınmadığı, genellikle o bölge halkı tarafından çalınıp, söylendiği bilinmektedir. Bu türküler taşıma görevini âşıklarımız üstlenmişlerdir. Âşıklar, diyar diyar gezerek bir bölgede olan haberi, ölüm, savaş, aşk gibi önemli görülen konu ve olayları diğer bölgelerde sazlarıyla çalıp söyleyerek anlatırlardı. Günümüzde teknolojinin vasıtasıyla türkülerin mesafe tanımsızın her yere ulaşması mümkün iken bu geleneğin temsilcisi âşıklar türküler taşıma görevini sürdürmeye devam etmiş ve sırtında sazları ile gidebildikleri yerlerde türkülerini icra ederek geleneğin yaşamasına vesile olmuşlardır. Böylece toplumsal değerlerin yaşatılmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına da önemli katkılar sunan Âşıklarımızın, sözlerini güçlü kılan, sözlü kültürün yayılmasını kolaylaştıran ve daha kalıcı hale gelmesine aracı olan bağlama çalgısı, önemli bir kültürel değer olarak Türk Halk Müziği içinde yerini almıştır. Tarihsel süreç içerisinde yapısal olarak değişikliğe uğrayan ve farklı şekillerde adlandırılan, atası kopuz olan milli sazımız bağlama bu gelenek içerisinde önemli görevler üstlenmiştir.

Türk Halk Müziğinde Kullanılan Çalgılar ve Bağlama

Türk Halk Müziğinde telli, nefesli ve ritim çalgısı olarak çok çeşitli çalgılar kullanılmakta ve bu çalgılar pek çok şekilde sınıflandırılmaktadır. Emnalar (1998: 56) Türk Halk Müziğindeki bu sınıflandırmayı telli çalgılar, nefesli çalgılar ve ritim çalgıları olarak üç başlıkta incelemiş, bu başlıkları da kendi arasında alt başlıklara ayırarak şu şekilde sıralamıştır:

1. Telli Çalgılar

A. Tezeneli-Mızraplı Çalgılar

1. Tahta kapaklı (Bağlama Ailesi)
2. Deri Kapaklı (Tar)

B. Yaylı Çalgılar

1. Tahta kapaklı çalgılar (Karadeniz Kemençesi, tırnak kemane (Heğit)
2. Deri kapaklı çalgılar (Kabak kemane)

2. Nefesli (Üflemeli) Çalgılar

A. Direk Üflemeli

1. Dilli (kaval, çifte, çimon)
2. Kamışlı (Zurna, mey, sipsi, çığırtma, çifte kaval)

B. Hava Depolu (Tulum)

3. Ritim Çalgılar

A. Vurmalı Çalgılar

1. Bagetli (davul, debildek, koz)
2. Bagetsiz (def, darbuka, koltuk davulu)

B. Çarpmalı Çalgılar

1. Tahta çarpmalı (kaşık, çalpara)
2. Metal çarpmalı (zil, zilli maşa)

Yukarıdaki sınıflandırmada çalışmamıza konu olan bağlama çalgısının tarihsel süreç içerisinde geçirdiği evreleri açıklamak bu araştırmanın ana amaçları arasında yer almaktadır.

Türk Halk Müziğinin icrasında kullanılan sazların hepsi kuşkusuz birbirinden ayrılmaksızın önemli ve değerlidir. Bağlama ailesinin geçmişten günümüze sesli kültürümüzün taşınmasında önemli rol oynaması, bütün bölgelerimizde tanınmış ve sevilmiş olmasının nedenleri arasında gösterilebilir.

Araştırmalar derin ve kapsamlı bir geçmişe sahip olan “bağlamanın” Asya kökenli “kopuzdan” geldiğini ortaya koymaktadır. Asya insanının en eski kültür ürünlerinden biri olarak kabul edilen kopuz, çok geniş bir sahaya yayılmış ve ait olduğu toplulukların adeta sembolü haline gelmiştir. Kopuz yalnız Asya kültüründe değil, Anadolu kültüründe de önemli rol oynamıştır (Parlak, 2000). Bir kültür ögesi olan kopuz, tarihsel süreç içerisinde farklı zaman dilimlerinde var olduğu dönemin özelliklerine göre yapısal olarak değişikliğe uğramış ve zamanla adını bağlamaya bırakmıştır. Dede Korkut’tan günümüze gerek çalgı yapısı gerekse isim olarak değişime uğrayarak bugünkü haliyle karşımıza gelen bağlamanın adının tam olarak nereden geldiği ya da adını nereden aldığı bilinmemekle birlikte bu konuda de çeşitli görüşler vardır.

Bağlama adının nereden geldiğine dair çalışmalar incelendiğinde, sapına perde bağlanmasından dolayı bu adı aldığı görüşü ağırlık kazanmıştır. Bir başka görüş ise, deri göğsü olan bu çalgının göğsünün ağaçla kaplanmasından ve bağlanmasından dolayı bağlama adını aldığıdır. 17.yüzyıldan sonra, bağlama adının bağlamanın sapına bağlanan perdelerle ilgili olması görüşü, sapına perde bağlanan diğer sazların adının neden bağlama olmadığı sorusunu akla getirmiştir (Gâzmihal, 1958).

Araştırmamızın temelini oluşturan bağlama çalgısının çeşitli kısımları bulunmaktadır. Bu kısımlar; tekne, göğüs, sap, perde, burgu, üst eşik, alt eşik, tarak ve tel kısımlarıdır. Emnalar (1998) bağlamanın kısımları şu şekilde açıklamıştır:

Tekne: Bağlamanın uzuvlarının birleştirildiği ve sesin çıkış kaynağı denilen armudi kısımdır. Oyma ve yaprak (dilimli) olmak üzere iki çeşit tekne yapım şekli vardır.

Göğüs: Kızılcım, Ladin, Köknar gibi sık elyaflı ağaçlardan yapılmaktadır.

Sap: Sert ağaçtan yapılan, sazın perdelerinin bulunduğu kısımdır.

Perde: Sapın üzerinde bağlanan notanın yerlerini belirten misinalardır.

Burgu: Alt eşığe bağlanan tellerin bağlandığı sapın ucuna takılan ve akort ayarının yapıldığı kısımdır.

Üst eşik: Burgulara giden tellerin gruplar halinde ayrılıp tekne ve sap üzerindeki yüksekliği ayarlayan kısımdır.

Alt eşik: Bağlamaya bağlanan tellerin belli seviyede yukarıda tutulmasını sağlayan kısımdır.

Tarak: Tellerin tekneye bağlandığı sert ağaçlardan yapılan kısımdır.

Tel: Eskiden at kılı ve bağırıktan yapılan, günümüzde ise çelikten yapılan ve sesin çıkmasının sağlayan araçtır. Orta ve büyük boy sazlarda düz tellerin yanında sırma teller de kullanılmaktadır.

Bağlama çalgısının farklı boyutları bulunmaktadır. Günümüzdeki boyutları incelendiğinde, boyutlardaki farklılığın; yöresel farklılıklara, kullanım alanlarına ve müzik topluluklarındaki bayan ve erkek karar seslerinde mutabık kalınan icra ve akort farklılığı gibi nedenlere bağlı olduğu söylenebilir.

Emnalar (1998), bağlama ailesinin boyutlarının büyükten küçüğe doğru sıralanışını şu şekilde sınıflandırmış ve açıklamıştır:

Meydan Sazı: Genellikle meydanlarda çalındığı için bu isim verilmiştir. 12 tel takıldığı için 12 telli de denilen sazımızda 30-32 perde bulunmaktadır. Tel boyu 112-115 cm’dir. Bas ses veren bam telleri bulunur. Üzerine takılan kalın tellerden dolayı çalım güçlüğü yaşanmaktadır. Bu zorluktan dolayı icra eden azdır.

Divan Sazı: Meydan sazından biraz daha küçüktür. Üçerli gruplar halinde 9 teli vardır. Boyu yaklaşık 102-104 cm’dir. Özellikle uzun havalardaki açılışlarda anlamlı ve mistik bir hava yaratır.

Bağlama: En çok kullanılan halk çalgımızdır. Bu yüzden diğer bağlama ailesi üyeleri de bu isimle anılır. Birçok yöremizde saz olarak da adlandırılır. Teller üçerli ve ikişerli olabilir. 18-24 perdesi vardır. Orta ve üst tellerin değişik düzenlere akordu ile birçok düzende çalınabilir. Bağlamanın ses genişliği 2 oktavdır.

Tambura: Bağlamadan bir boy küçüktür. 3 grup halinde 6 teli vardır. Her grupta tel oktavlı akort edilir. Alt ve üst tellerin yanına bir sırma, orta telin yanına cim (cin) teli takılır. Ses genişliği 2 oktavdır.

Çöğür: Cura ile tambura arasında bir sazdır. Curadan büyük tamburadan küçüktür. Boyu 60-70 cm civarındadır. Anadolu’nun her yöresinde çalınır. Bağlama düzeni, âşık düzeni, avşar düzeni gibi isimlerle adlandırılan çöğür düzeni üç tellide olduğu gibidir. 15 perdesi vardır.

Cura Bağlama: Curadan büyük, bağlamadan küçüktür. Çöğür ile karıştırmamak gerekir. Boyu çöğürden büyüktür.

Cura: Tezene ile çalınan bağlama ailesinin en küçük üyesidir. Kastamonu yöresinde bodur ve küçük olarak adlandırılır ve bu yörede bulgara olarak da bilinmektedir. Boyu 50 cm civarındadır. Akordu bağlama düzeninin bir oktav tizidir.

Üç Telli: Adını tellerden almıştır. Boyu 36-46 cm arasındadır. Parmak ile çalınır. Burdur ve yöresinde boğaz havaları işaret parmağı ile vurularak çalınır. Bu çalış şekline döğme denir.

İki Telli: Cura bağlama büyüklüğündedir. İki tane teli bulunmaktadır.

Bulgari: Müslümanlığı kabul etmiş olan bazı Bulgar Türk oymakları Trakya yoluyla Anadolu'ya inerek Toroslara komşu bazı yerlerde konaklamışlardır. Bulgari sazının onlardan geldiği düşünülmektedir.

Bağlama Çalgısının Türk Kültüründeki Yeri ve Önemi

Kültürel sazımızın adı Azeri coğrafyasında "Âşık Sazı" olarak bilinirken, Anadolu'da bağlama adıyla bilinmektedir. Kültürümüzün önemli çalgısı olan saz denildiğinde ilk akla gelen 'bağlama' adı yaygın olarak kullanılmaktadır. Bağlama, Türk Halk Müziği içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Sosyal yaşamışlıklar sonucu ortaya çıkan ve bu toprağın sesi dediğimiz türkülerimiz icra edilirken, olmazsa olmaz temel eşlik çalgısı olarak kullanılmaktadır.

Bağlama, âşıklarımızın elinde diyar diyar gezdirdikleri ve insanların duygu durumlarını gittikleri yörelere aktarmada kullandıkları en önemli araçlardan biridir. Âşıklar, farklı yörelerde öğrendikleri türkülerini ve deyişlerini bağlama eşliğinde dile getirirler. Geçmiş dönemlerde teknolojik imkânlar sınırlı olduğundan insanlar soğuk kış günlerinde âşık kahvehanelerinde, köy kahvehanelerinde, köy odaları gibi mekânlarda âşıkların sazlı, sözlü ve hikâyeli buluşmalarında seyirci olarak yer almışlardır. Bu buluşmalarda âşıkların duygu ve düşüncelerini aktarmada bağlama büyük önem taşımaktadır.

Türk sazı olarak bilinen bağlama hakkında, Atatürk Tamburacı Osman Pehlivan'ı dinledikten sonra bağlamayı Türklükle özdeşleştirmiş ve "Beyler bu bir Türk sazıdır. Bu küçük sazın bağrında bir milletin kültürü dile geliyor." demiştir (Ataman, 1991: 2). Böylece bağlamanın Türk kültüründe çok önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamıştır.

Bağlama kullanım alanı ve kökeni itibarıyla kırsaldan gelen bir halk çalgısıdır. Fakat kırsalda kalmayıp kente yani daha geniş topluluklara hitap etmiştir. Sağ (2004: 196), bu sürecin değişimini Ruhi Su'ya bağlamış ve şu şekilde ifade etmiştir: "Ruhi Su bağlamayı eline alana kadar kırsalın, köyün, hapishanenin çalgısıydı. Ne zaman Ruhi Su eline bağlamayı aldı, entelektüellerin zihniyeti değişti." Bu değişim diğer müzisyenler tarafından da benimsenerek devam etmiştir. Daha geniş kitlelere yayılan bağlama, Türk Kültürünün en önemli sazı haline gelmiştir. Çok çeşitli icra şekillerine sahip olan bağlama, Anadolu'da neredeyse her eve girmiştir. Bağlama icrasının çeşitliliği, yörelerimizdeki kültürel öğelerin renkliliğinden kaynaklanmaktadır. Bu renklilik bağlama ailesinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır.

Bağlama Çalgısının Sosyo-Kültürel Boyutu

Bireyin ve toplumun kültürel kimliğini ve sosyal yaşantısını oluşturan Sosyo-kültürel boyutta müzik, kültürel kimliği ifade etmenin en anlamlı yollarından biridir. "Kültürel kimlik, ölçüğü ve niteliği ne olursa olsun insanları/toplulukları birleştirebilen ya da birbirinden ayıran öğelerin birleşimidir." (Slobin, 1992:12 akt. Doğu Varlı, 2007: 35) Sosyal yaşantı içerisinde büyük öneme sahip olan müziği, ifade etmede ve aktarmada en etkili ve önemli araç kültürümüzün önemli bir değeri olan bağlamadır. Bu yaşantı içerisinde insanların ibadetlerini, üzüntülerini, sevinçlerini, farklı duygu durumlarını, çeşitli şekillerde ifade ettikleri ortamlarda en çok kullanılan çalgı olarak bağlama kullanılmaktadır.

Bağlama kültürümüzde birçok anlam ifade etmektedir. İlk çıktığında kopuz olarak adlandırılan çalgımız daha sonra adını Bağlamaya, bu çalgıyı icra eden ozan ise adını aşığa bırakmıştır. Tarihsel süreç içerisinde kültürel farklılıklarla birlikte çeşitli şekillerde icra edilen bağlama, âşık kahvehanelerinde insanların dile getiremedikleri sorunları, üzüntüleri, sevinçleri, öğüt verici konuları ifade etmede etkili bir araç olarak kullanılmıştır. Böylece insanların söyleyemediklerini âşıklar dile getirmiş ve halkın sözcüsü durumuna gelmişlerdir. Halkın sözcüsü olma misyonunu üstlenen âşıklar, bağlamalarından çıkan ezgilerle bu görevi daha anlamlı ve kalıcı kılmışlardır.

Bağlama, Türk Halk Müziğinin icra edildiği mekân ve oluşumların büyük kısmında önemli rol almaktadır. Çalgı olarak eğlence kültürü içerisinde yer almasının yanı sıra dini merasimlerde de önemli yer tutmaktadır. Sosyal yaşantı içerisinde sıkça yer alan müzik etkinliklerinin temel çalgısı olmuştur. Kendisine yer bulduğu icra alanları; THM konserleri, Cem törenleri, kına-düğün merasimleri, canlı müzik adı altındaki işletmeler, resmi ve özel gün eğlenceleri, âşık şenlikleri, âşık kahvehaneleri vb. birçok alanlardır. Sosyo-kültürel anlamda bağlamanın yöre, inanış ve icra alanlarına göre farklılık gösterdiği görülmektedir.

“Müzik dün olduğu gibi, gelecekte de kültürümüzün önemli bir yansıması olarak kültürel birikimi gelecek kuşaklara anlatmaya devam edecektir. Bu manada müzik öğelerinin kültürel anlamda oldukça önemli işlevleri olduğu aşikârdır.” (İmik ve Haşhaş, 2020:201). Bu müzik öğelerinin başında da bağlama çalgısı yer almaktadır.

Bağlama Çalgısının Ekonomik Boyutu

Kültürümüzün önemli bir ögesi olan bağlama, toplumumuzda neredeyse her evde bulunmaktadır. Kendisi çalamasa bile gelen misafir çalabilir düşüncesiyle birçok evin duvarında asılı bir bağlama bulmak mümkündür. Bağlama çalgısı ile ilgili en iyi bağlamanın oyma dut ağacından olur ifadesi genel olarak yerleşmiş durumdadır. Bağlamanın iyi olması sadece ağaç türüne bağlı değildir. Ağacın sık damarlı olması, özünü çekmiş olması ve doğal ortamında kurutulmasıyla da alakalıdır. Oyma dut ağacı ekonomik olarak yüksek fiyatlı olduğundan dolayı herkes tarafından talep görmeyebilir. Bunun yanı sıra ses tablasıyla uyumlu ardıç, kestane, yaprak dut gibi teknelerle inşa edilmiş bağlama daha ekonomik olduğu için daha çok tercih edilmektedir. Günümüzde çalgı üretimi yapan atölyeler, her kesimden ve her bütçeye hitap edebilecek bağlama çeşitleri üretmektedirler.

Bağlamalar kullanım alanlarına göre değişiklik göstermektedir. Yöresel farklılıkların yanı sıra kullanıldığı etkinlik türüne göre de farklılaşmaktadır. Cem törenleri ve halk müziği icra alanlarında bağlama kullanılırken, düğünlerde ya da eğlence müziğinin icra edildiği mekânlarda günümüz teknolojisiyle uyarlanmış olan elektro bağlama kullanılmaktadır. Geleneksel icrada kullanılan bağlama ekonomik olarak daha uygunken, elektro bağlama elektronik malzemelerle destekli olduğu için maliyeti daha yüksektir. Genel olarak kültürümüzün temel çalgısı olması, aynı zamanda ekonomik ve kolay ulaşılabilen bir çalgı olması nedeniyle kullanım alanı ve kullanıcı kitlesi oldukça büyüktür.

Dinsel Bir Değer Olarak Bağlama Çalgısının Boyutu

Sanat eserlerine yüklenen anlamlarda dinin etkisi oldukça büyüktür (Göher, 2009). Toplumlar, inançları doğrultusunda kültürel ve sanatsal değerleri anlamlandırıp yorumlarlar. Bu noktada inanç, beğenide, ifade ediş biçiminde, sergilemede ve yorumlamada önemli bir etkidir. Kısacası, sanatsal öğelerin ifade sürecinde sanatçı açısından bakıldığında oluşumundan sergilenmesine ve yorumlamasına, toplum olarak bakıldığında ise anlamlandırılmasından değerlendirilmesine kadar oldukça etkilidir ve yön vericidir.

Tarihin belli dönemlerinde bazı müzik eserlerinin toplum tarafından kabul görmeyip günah sayıldığı, bazı dönemlerinde ise çok beğenilip önemli bir sanatsal ürün olarak nitelendirildiği görülmüştür. Bu değerlendirmelerde dinin etkisi oldukça büyüktür. Müzik eskiden beri dini inanç sistemlerinde etkili bir araç olarak karşımıza çıkmıştır. “İlahi dinlerde de müzik ve din ilişkisi başlangıcından beri iç içedir.” (Göher, 2009). Birçok toplumda müzik Tanrıya ulaşmada önemli bir araç olarak görülmüş ve kullanılmıştır. Bazı dönemlerde müzikte insan sesi kutsal sayılırken bazı dönemlerde çalgı ön planda tutulmuş ve kutsal sayılmıştır.

Ülkemizde günümüzde özellikle Alevi-Bektaşî geleneğinde önemli bir yere sahip olan bağlama çalgısı, bu inanç sistemi içerisinde çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Örneğin; “Alevilerin ibadet biçimi olan Cem ritüellerinin, müzik ve bağlama eşliğinde gerçekleştirilmesi, bağlamayı insanların yaşantısında önemli bir yere koymuştur (Yıldırım, 2021). Bağlama çalgısı, kültürel miras olmanın yanı sıra dini bir değer olarak da toplumumuzda önemli bir yere sahiptir. Özellikle Alevi-Bektaşî Geleneğinde dini inancın vazgeçilmez bir değeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dini törenlerin çoğunda kullanılan bağlama, kültürel bir olgu olmasının yanı sıra inanış biçiminin uygulanışında da kullanılan ve kutsal olarak görünen bir değer olarak yerini almaktadır.

Alevi-Bektaşî literatüründe aşktan, cemalden, didardan, sakiden, badeden, azizlerin menkıbelerinden yoldan ve erkândan bahseden konulara “Nutuk”, bunların bestelenmiş olanlarına ise “Nefes” denir. Nefeslerin içinde on iki imamın adı geçerse “Duvaz”, Hz. Peygambere övgü olarak yazılmışsa “Naa’t-ı Şerif”, Hz. Ali’ye övgü olarak yazılmışsa “Naa’t-ı Ali”, Hz. Hüseyin’in matemi dile getiriliyorsa buna da “Mersiye” denir (Koca-Onaran, 1987:5). Bu edebiyatın ortaya çıkmasıyla özellikle Yedi Ulular (Seyyid İmâdeddîn Nesîmî (14. yy.) (1369-70 -

1404 Güney Azerbaycan- Halep), Yemini (15. 16 yy. (1487-1524 Erdebil), Virani (16. yy.) (Necef- Anadolu-Deliorman) Kul Himmet (16. yy.) (Tokat - Sivas), Pir Sultan Abdal. (16. yy.) (Sivas)) (Tuna boyları, Romanya), Fuzûlî, (16. yy.) (1480-1566 Hilla - Bağdat), Şah İsmail Hatai. (Hatayi) (16. yy.) diye anılan ozanların eserleri, Bektaşî tekkelerinde, Nutuk, Nefes, "Naa't-ı Şerif, "Naa't-ı Ali", "Naa't-ı Nebi", Alevi cemlerinde Nefes, Deyiş, Duvaz, Mersiye olarak Alevi âşıkları arasında kısa sürede yaygınlaşmıştır. Bu müzik anlayışının uygulanışında bağlamanın kutsal olarak yer aldığı görülmektedir (Kurt, 2016: 52). Kullanım alanı yaygın olan bu bağlamanın sapı normal bağlamaya oranla daha kısadır. Doğu Anadolu'da, Alevi ve Bektaşîlerin bulunduğu yörelerde çalınan, kutsal sayılan bu Âşik sazının sapında 13-16 perde bulunur ve 6 telli bir çalgıdır (Aktı,1995).

Türk Halk Müziğinin önemli bir parçası olan bağlama çalgısı için Türk halkının en önemli kültürel değerlerinden biridir denilebilir. Hem kültürün aktarılmasında hem de inanç-ibadet noktasında Türk kültüründe önemli ve etkili bir çalgı olarak yerini almıştır.

Değerler Eğitimi Boyutuyla Bağlama Çalgısı

İnsanı insan yapan en önemli öğelerin başında değerler gelmektedir. Toplumsal yaşam içerisinde insanların uyum içerisinde iyi ilişkiler kurarak yaşamaları değerlerin benimsenmesine ve gelecek nesillere aktarılmasına bağlıdır. Küçük yaşlardan itibaren ailede verilmeye başlayan değerler eğitimi kişiler arası iletişimde önemli ve etkileyici bir rol oynamaktadır (Arıcı ve Er, 2017:19). Değerler kültürle iç içe geçmiştir. Toplumların gelenek ve görenekleri, adetleri, inançları, yaşama biçimleri kültürü oluşturan temel noktalardır. Değerler de insanları bu ortak noktada birleştiren maddi manevi öğelerin bütünüdür oluşturmaktadır.

Değerler kültürle etkileşim halinde olmakla beraber, insan ilişkilerini ve toplumsal yapıyı düzenleyen temel kuralları içerir. "Toplumların ve kültürlerin, değerlerin tercih edilmesinde büyük etkisi vardır." (Yiğittir, 2009:15). Toplumsal yaşamın belirleyicisi niteliğinde olan değerler, ait olduğu toplumda düzeni sağlayan ve toplumu şekillendiren, yönlendiren (Lalek, 2007:43), insanların seçimlerinde yol gösterici olan, kişilerin sosyal rollerini seçmesinde ve gerçekleştirmesinde rehberlik eden, kişileri toplumsal kurallara uymaya yönelten yazılı olmayan kurallar bütünüdür (Karagöz, 2013). Değerler toplumların belirleyicisi niteliğindedir. Bu nedenle önemlidir ve önemli görülmelidir. Kültürle iç içe olan değerlerin benimsenmesi ve varlığını koruyarak gelecek nesillere aktarması temeli sağlam bir eğitimle mümkün olacaktır. Bu eğitim erken yaşta ailede başlayarak okulda devam etmelidir.

"Çocuk kendi kültür ve geleneklerini müziği ve danslarıyla tanır, millî duyguları gelişir." (Şen, 2006:338). Millî, manevî, kültürel, toplumsal ve evrensel değerlerle donanmış, bu değerlerle yaşamayı yaşam biçimi haline getirmiş bireyler yetiştirmek, geleceğe yapılmış en büyük yatırımlardan biridir.

"Toplumun dinî, millî, sosyal ve ahlâkî değerlerinin öğretildiği; vatan, millet, bayrak, ana-baba, sevgi, saygı, kardeşlik vb. duygularının etkin bir şekilde aktarıldığı eğitim ortamlarının sağlanması değerler eğitimi açısından gereklidir." Müzik eğitimi ile özellikle de öğretilen şarkı ve türkülerle, değerleri anlatan programların uygulanması değerlerin kazandırılması açısından önemlidir. Öğrenciler üzerinde etkili olacağı düşünülen bu programlarda özellikle ve öncelikle kendi öz müziğimiz olan Türk Halk Müziği örneklerinin öğretilmesi değer kazanımına katkıda bulunacaktır. Ancak bu noktada çocukların dikkatini çekmek ve konunun önemini anlayabilmelerini sağlamak önemli görülen bir husustur. Okul çağındaki çocukların ve yetişkinlerin dikkatini çekmek için kullanılan en önemli araçlardan biri çalgıdır. Türk Halk Müziğinde bu anlamda kullanılacak olan en önemli çalgı ise kendi toplumumuza ait olan ve geçmişten günümüze kültürel mirasımızda önemli bir yere sahip olan bağlama çalgısıdır. Zaman içinde kopuzdan başlayarak günümüzdeki halini alan bağlama, Türk kültürünün en önemli çalgılarından biridir. Bu noktadan hareketle Bağlama çalgısı için, kendi öz kültürümüzü yansıtan, toplumumuza ait değerlerin kazandırılmasında etkili olan, sözlü kültürün aktarılmasında başrol oynayan önemli bir çalgıdır denilebilir.

Belli bir çevrede yaşayan insan, yaşadığı çevre ile sürekli iletişim ve etkileşim halindedir. Bu çevreyi oluşturan doğal, toplumsal ve kültürel öğeler arasında sanatsal öğelerin önemli bir yeri vardır. İnsanın çevresi "Sanatsal öğelerden oluşan bir ağ gibidir." (Uçan, 1992:71). Bu ağ içerisinde müziğin önemi büyüktür, müzik bütün insanlara ulaşan bir araç konumundadır. Kültürün en önemli öğelerinden biri olan müzik içerisinde halk müziği önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle de ülkemizde Türk Halk Müziği, kültürün en belirleyici öğelerinden biri durumundadır. Ait olduğu toplumun, acılarını, sevinçlerini, isyanlarını, dileklerini, heyecanlarını kısacası tüm duygularını dile getiren Türk Halk Müziği kültürün önemli bir taşıyıcısıdır. Bu kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasında icra biçimi de belirleyici bir rol oynamaktadır. Türk Halk Müziğinin icrasında olmazsa olmaz ve

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan, ait olduğu toplumun değerlerine göre şekillenen ve oluşturulan halk müziği eserlerinin nesilden nesile aktarılmasına katkıda bulunan, kültürün en önemli sazlarından biri olan bağlama çalgısı, kültürel mirasın gelecek nesillere taşınmasında büyük önem taşımaktadır.

Sonuç ve Öneriler

- Bağlamanın Türk Halk Müziği adına kültürel bir değer olmasıyla birlikte halkın benimsediği ve duygularının sözcüsü olarak kabul ettiği temel bir çalgı olduğu,
- Geçmişten günümüze gelen süreçte bağlamanın yapısal olarak ve isim olarak birçok değişime uğradığı,
- Sosyo-kültürel anlamda yer aldığı etkinlik-icra alanlarına ve kullanım alanlarına göre farklılık gösterdiği,
- Ekonomik olarak uygun ve ulaşılması kolay olan bir çalgı olduğu için daha çok tercih edildiği,
- Sadece kültürel bir değer değil aynı zamanda inanış biçiminin uygulanmasında da kutsal bir değer olduğu,
- İlk oluşum tarihinden günümüze kadar uzanan süreçte birçok değişime uğramıştır. Boyutları arasında farklılık gösterdiği gibi yapılış şekliyle de standart ölçülere sahip olmadığı,
- Değerler eğitimi boyutuyla ele alındığında bağlamanın kültür aktarımına yardımcı olan ve bu yönüyle değerler eğitimine de katkı sunan bir çalgı olduğu,
- Türk Halk Müziğinin vazgeçilmez olan en önemli çalgısı olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akti, E. (1995). Yayınlanmamış Halk Müziği Ders Notları. İstanbul: İ.T.Ü. Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı.
- Arıcı, A. F., Er, Z. (2017). Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi. IV. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiriler. Step Matbaacılık. İstanbul.
- Ataman, S. Y. (1991). Atatürk ve Türk Musikisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Ataman, A. (2009). Bu Toprağın Sesi Halk Musikimiz, Türk Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul. ISBN: 978-605-66294-6-4.
- Doğuş Varlı, Ö., (2007), Kültürel Kimliğin Değişim-Oluşum Süreci-Sürecin Kadın Kimliği ve Müziğine Yansıması: Afyon, Trabzon, Kıbrıs, İstanbul Örnekleri, (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Müzikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Emnalar, Atınç, 1998, Tüm Yönleriyle Türk Halk Müziği ve Nazariyatı, İzmir.
- Gazimihal, M. R., (1958) Baş Ozan Korkut Ata ve Onun Yelteme Kopuzu, Türk Folklor Araştırmaları, C.5, S.104 s.1655.
- Göher, M. Feyzan. "Müziğin Toplumsal İşlevi Müzik, Siyaset, Din ve Ekonomi". 38. ICANAS (International Congress of Asian and North African Studies – Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara, Eylül 10-15, 2007) Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları 9, I. Cilt, 2009.
- İmİK, Ü., Haşhaş, S. (2020). Müzik Nedir ve Hayatımızın Neresindedir. İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi. Volume/Cilt: 6 No/Sayı: 2 (2020) 196-202.
- İnanıcı, M. K. (2017). Bağlama eğitiminde yöresel tavırların öğretime yönelik bir model önerisi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Malaya: İnönü Üniversitesi.
- Karagöz, B. (2013). İlköğretim Öğrencilerine Değerlerin Okul Şarkıları Yoluyla Kazandırılması. Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Malatya.
- Koca, T., Onaran, Z. (1987). Gül-Deste Nefesler, Ezgiler, Notalar, Ankara.
- Lalek, M. (2007). Resmi ve Özel İlköğretim Okullarında Örgütsel Değerler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Parlak, E. (2000). Türkiye'de El ile (Şelpe) Bağlama Çalma Geleneği ve Çalış Teknikleri.
- Sağ, A. (2004). Muhalif Bağlama (Arif Sağ Kitabı), Söyleşi; Şenay Kalkan, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Şen, Y. (2006). Okulöncesi Dönemde Çocuğun Gelişiminde Müziğin Önemi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2006; 7(1):337-344.
- Uçan, A., (1992). Sanat Eğitiminin Niteliği, Üç Ana Türü ve Bazı Temel Sorunları. Orkestra Aylık Müzik Dergisi, (207), 25-49.

Uluman, Ş. ve İnanıcı, M. K. (2020). Kars Yöresine Ait Sözsüz Eserlerin Müzikal Analizi ve Çalgı Eğitiminde Kullanılabilirliği. e- Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi, 7, 458-472. doi:10.30900/kafkasegt.757964.

Yıldırım, T. (2021). Müzik Sosyolojisi Bağlamında Tunceli'de Bağlama Çalgısının Yaygınlığı ve Toplumun İnanç Yapısıyla Olan İlişkisi. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi. Cilt: 17, Sayı:36. DOI: 10.26466/opus.841307.

Yiğittir, S. (2009). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 4 ve 5. Sınıf Değerlerinin Kazanılma Düzeyi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.